



Martin Schongauer, 15e eeuw: De aanbidding der herders.

Er is wel geen feest in het jaar, dat zoo zijn glanzend blijde en tegelijk intiem vertrouwelijke sfeer heeft weten te behouden, als het feest rond het Kerstkind. Maar er is ook wel geen feest, dat de gebeurtenissen, welke het herdenkt, zoo vaak in de kunst van alle eeuwen uitgebeeld zag.

Het waren toch maar zulke korte, sobere gegevens, die de overlevering bood; maar voor menschen, die met een hart vol liefde geboeid luisterden, hadden ze een inhoud zoo rijk, dat ze altijd weer stof gaven om er nieuwe dingen over te vertellen. Zoo konden gemakkelijk kleine alledaagsche details mede in de devote sfeer betrokken worden. Ja, in het bedenken van alle mogelijkheden die in de Kerstnacht konden plaats gegrepen hebben, maakte men er zelfs heele tafereelen bij. Zoo vertelt immers de overlevering er niet van dat het jonge Christuskind gebaad werd? Maar de schilders en beeldhouwers, die in de antieke kunst wel eens werken hadden gezien met de voorstelling van den pasgeboren god Bacchus, die een bad kreeg, vonden dat wel een aardig tafereel, om het ook bij de geboorte van het Kerstkind te pas te brengen.

In het begin echter waren de tafereeltjes maar sober, waarin de Christus als kind verscheen. Eigenlijk was het aanvankelijk alleen de voorstelling van Maria met het kleine Jezuskind op de schoot, waarin de eerste Christelijke kunstenaars hun liefde

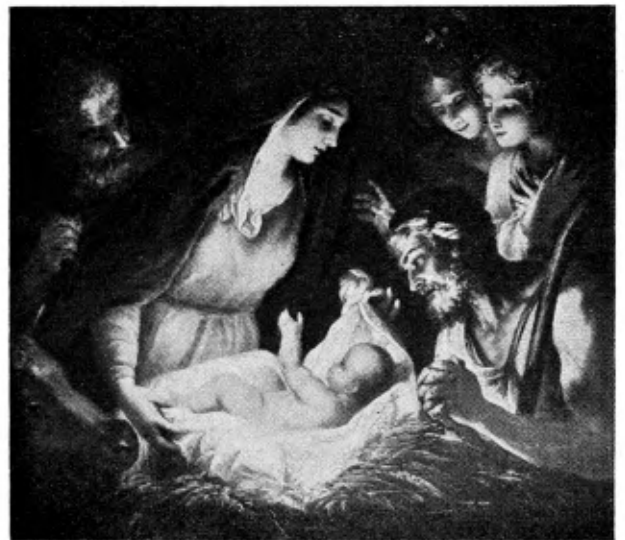
HOE DE OUDE VAN KERSTGEBEUREN

DR. AGNI VAN

voor het Kind uit de Kerstnacht tot uitdrukking brachten. Ook deze voorstellingen sloten bij de antieke kunst aan, want ook die kende beelden van Moeder-en-kind; de Christenen gaven daar nu echter een geheel nieuwe beteekenis aan.

Maar naast deze eenvoudige voorstellingen, die straks in de Byzanthynsche kunst zullen veranderen in majesteteijk plechtige en dogmatisch strenge uitbeeldingen van de Moeder-maagd, nu niet meer met het teere Kerstkind, maar met den Christus als jonge Priester-Koning staande op haar schoot, zien we stilaan de tafereelen uitgroeien tot heele schouwspelen. Wat weet men al niet vertellend voor te stellen? Zoo verschijnen er in de vierde eeuw ook de os en de ezel, om van de herders of van de komst der drie Koningen met hun rijdieren, hun bagage en heel hun gevolg niet eens te spreken.

Die os en die ezel, hoe goed kennen we hen uit de oude Kerstliederen en hoe wordt steeds nog in de verhalen rond den Kerstnacht aan hen gedacht. Want vertelt men niet, dat ook nu nog in het Kempische land, als de Kerstklok het middernachtelijk uur luidt, de os met de andere beesten in de stal begint te



De aanbidding der herders, door een Italiaansch meester (17e eeuw).

SCHILDERS

HET

VERTELDEN

DER TORRE



praten, hun vertellend van het wonder dat is geschied? Ga dat evenwel niet beluisteren, want het spreekt vanzelf, dat op zooveel oneerbiedige nieuwsgierigheid strenge straf moet volgen. Ook in de beeldende kunst werd aan os en ezel graag een plaats gegeven. Welk een rustiek accent geeft steeds weer hun aanwezigheid aan het geheel; hoe weten ze, ondanks de weelde die sommige kunstenaars rond de geboorteplaats gingen uitschilderen, toch altijd weer terug te wijzen naar de landelijke omgeving van Efratha's velden en naar de nederige woning van het geboren Kind, dat in hun eenzame stal een eerste wijkplaats vond.

Die stal lijkt wel niet altijd op wat wij ons daarvan in het Noorden gewend zijn voor te stellen. In het oude werk van den Hohenfurtschen Meester, waar door een gebrekkige ruimte-weergave de vele tafereeltjes wel boven, inplaats achter elkaar lijken te staan, doet de stal dadelijk denken aan het „open huus op vier pooten” dat volgens de oude beschrijvers van het Kerstgebeuren door de Oostersche marktgangsters gebruikt werd om er tijdelijk hun vee in te brengen.



Geboorte van Christus, door een Hohenfurtschen meester uit de 14e eeuw.



Hans Baldung, 16 eeuw: Geboorte van Christus.

Ook de stal op de schilderij van den Vlaamschen schilder Van der Goes, lijkt niet op die waaraan we bij de Kerstverhalen denken. Men zou veeleer meenen in de ruïnes van een oude kerk te zijn. Maar hoezeer helpt tusschen al de schilderachtige pracht, die dit werk ons toont, de aanwezigheid der twee dieren mee de vredige stemming te verhoogen. En toch knielen of spreken ze niet. De os staat het alles slechts goedmoedig te bezien. Maar hun stoere verschijning achter Maria en het Kind roepen de verzen van een oud Kerstlied in ons op:

daer stont een esel ende een rint
die hueden Maria hoer lieve kint.....

Toch zijn het vooral die schilders, welke, hetzij in de Gotische kunst der late Middeleeuwen of later nog in de Barok, het kerstgebeuren voor ons deden herleven in de barre winter van de Noordsche landen, die dikwijls het dichtst bij de innige intieme sfeer der Kerstverhalen bleven. Als was het Kerstwonder midden onder ons gebeurd, zoo zien we de oude stal op onze wintersche vlakke, met de dieren in hun eigen atmosfeer, rustig toezien uit een donker hoekje, of vertrouwelijk dicht bij de kribbe, die immers hun eigen voerbak is en nu tot wieg voor den geboren Koning mag dienen.



Stefan Lochner, 15e eeuw: Maria, die het Kind aanbidt en de boodschap aan de herders.

Ook de herders, eenvoudige vromen uit het volk, kregen ruim plaats in deze voorstellingen en hoe heeft men er, juist als in de oude liedekens, graag de van zoo ver gekomen koningen eveneens in het vertrouwde Noordsche winterlandschap uitgebeeld. Hoe laten ze ons zien wat een bedoening hun komst in een eenvoudig boerendorp van onze streken gaf; hoe loopt er ieder uit om dien wonderlijk zwarten Moorenkoning te zien.

Raak heeft Breughel zoo het gebeuren in een besneeuwd Vlaamsch dorp weergegeven. Maar hoevele andere schilders zouden we naast hen nog kunnen noemen. We wijzen nog slechts naar Schongauer; die niet alleen door de schilderachtige voorstelling, maar ook door de innige sfeer in zijn werk te boeien weet. We zien een stal, die niets meer is dan een oude vervallen schuur op de wintersche vlakke. Vol gaten zijn de wanden; de open vakken en gebrokkelde planken geven een uitzicht op de winterwereld buiten. En onwillekeurig leidt dit uitzicht ons dan ook een oogenblik van het Kindeke af, naar het sneeuwbedekte landschap, waarin naakt en zwart de boomen staan. Maar langs de wegen die ons wegvoeren keeren we toch vanzelf weer terug. Want komen daar geen menschen langs het dikbesneeuwde pad, die onze aandacht doen terugkeeren naar het gebeuren

binnen in de stal? Zijn het de drie koningen misschien? Je zou ze niet herkennen, gehuld in hun dikke mantels, de schouders hoog opgetrokken voor de kou, waaraan ze zoo weinig gewend zijn. En eveneens ons terugwijzend naar het Kindeke staan daar aan het stalvenster de herders in vrome aandacht op het wichtje neer te zien. De koude is buiten, fel en wit onder de grijze hemel, maar het is of die binnen niet wordt gevoeld. Het Kindeke ligt niet ineen gekleumd en Maria's gekruiste handen zijn soepel en blank gebleven, als door geen snijdende vrieswind beroerd. Het is de stille beschouwende sfeer, de bidende aandacht over het Wonder, die het ten laatste toch gewonnen heeft op alle afleiding van buiten. Anders zijn telkens weer de beelden, met hun persoonlijke combinaties van de verschillende tafereelen, hun accentueering van bepaalde motieven en hun verscheiden locale kleur. Anders zijn ze ook altijd weer, naar gelang de aandacht hangen bleef bij het uiterlijk verhaal ofwel dat men het gebeuren zag als de openbaring van een Goddelijke mysterie. Maar voor wie door de eeuwen heen zich naar het wonder van de Kerstnacht heeft gekeerd, zijn ze als vele beeldgeworden herinneringen, altijd weer geliefd geweest.

Simpel Kerstliedje

*Hoe zullen wij nog Kerstfeest vieren,
nu allen hunne naaste vloeken?
Hoe zingen: „Jesu goedertieren,
voor ons gelegd in schaam'le doeken”?*

*Hoe zullen wij den glans verdragen
van zooveel lichtjes aan de oogen
en zeggen: „In den mensch behagen”,
in dezen tijd, bij zooveel logen?*

*Wij moeten keeren op de schreden,
want deze koude weg loopt dood.
Wie God zijn onmacht heeft beleden,
die mag nog eens opnieuw beginnen
en 't Kindje op Maria's schoot
weer met de kinderen beminnen.*

*Uit: „Zomerwind”, Verzen van
Jo Kalmijn-Spiereburg.
Libellenserie nr. 377.*